

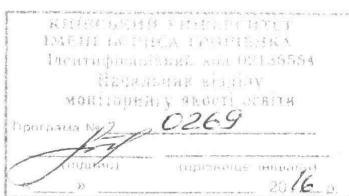
Київський університет імені Бориса Грінченка
 Кафедра початкової освіти та методик гуманітарних дисциплін

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

3.1.4.73 ПП Музичне мистецтво з методикою навчання

напрям підготовки 6.010102 «Початкова освіта»
Педагогічний інститут

Київ – 2016 рік

Музичне мистецтво з методикою навчання: роб. навч. прог. [для студ. напр. підгот. 6.010102 «Початкова освіта»] / уклад. І.Г. Толубко. – Київський університет імені Бориса Грінченка, 2016. – 32 с.

Розробник:

Толубко Ірина Георгіївна, викладач кафедри початкової освіти та методик гуманітарних дисциплін Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри початкової освіти та методик гуманітарних дисциплін

Протокол № 7 від 20 січня 2016 року

Завідувач кафедри початкової освіти та
методик гуманітарних дисциплін

 С.М. Мартиненко

Заступник директора
з науково-методичної та навчальної роботи

 М.А. Машовець

© Київський університет імені Бориса Грінченка, 2016 рік
© Педагогічний інститут, 2016 рік

I. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		Денна форма навчання	Заочна форма навчання
Кількість кредитів ECTS – 2,5 (д.ф.), 2 (з.ф.)	Галузь знань <i>0101 Педагогічна освіта</i> Напрям підготовки <i>6.010102 Початкова освіта</i>		Нормативна
Змістових модулів – 3	Спеціальність (професійне спрямування): вчитель початкової школи	Рік підготовки: 3-й 6-й Семестр 6-й 12-й Лекції	
Загальна кількість годин – 90 (д.ф.), 72 год. (з.ф.)		10 год. 2 год. Семінарські 24 год. 6 год. Самостійна робота 51 год. 64 год. Модульний контроль: 5 год.	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – Самостійної роботи студента –	Освітньо-кваліфікаційний рівень: «бакалавр»	Вид контролю: залік	

2.Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни є:

- розширити знання з теорії музичного мистецтва, розкрити сутність процесу музичної освіти в початковій школі;
- оволодіти сучасними науковими концепціями, методами, прийомами, засобами та технологіями навчання музичному мистецтву молодших школярів.

Завданням вивчення навчальної дисципліни є:

- ознайомлення з інноваційними технологіями, формами організації навчальної діяльності молодших школярів на уроках музичного мистецтва;
- розроблення нових методичних підходів із використанням музично-педагогічних засобів у навчально-виховному процесі;
- формування умінь щодо доцільного застосування методів, прийомів та засобів ознайомлення учнів з музичним мистецтвом, розкриття основних змістовних ліній курсу «Музичне мистецтво (1-4 класи)».
- вивчення, аналіз та узагальнення перспективного педагогічного досвіду щодо формування основ музичної культури учнів молодшого шкільного віку.

Навчальна дисципліна «Музичне мистецтво з методикою навчання» спрямована на формування у студентів таких **компетентностей**:

- **світоглядна** – наявність ціннісно-орієнтаційної позиції, загальнокультурної ерудиції, широкого кола інтересів. Розуміння сутності і соціальної значущості майбутньої професії для власного розвитку знань із методики навчання музичному мистецтву у початковій школі.
- **соціальна** – вміння працювати в команді, виконувати музичні твори хоровим співом, у дуеті та сольно;
- **інформаційна** – здатність до самостійного пошуку та узагальнення інформації з різних джерел для розгляду конкретних питань методики навчання музичному мистецтву; ефективного застосування інформаційних технологій із метою підвищення якості засвоєння знань курсу «Музичне мистецтво» учнями молодшого шкільного віку;
- **комунікативна** – володіння нормами сучасної української літературної мови, дикцією, властивостями голосу з метою успішного міжособистісного спілкування та спілкування з творами музичного мистецтва; уміння здійснювати комунікативну взаємодію у підсистемах «учитель-учень»;
- **освітня** – здатність до чуттєво-емоційного сприйняття навколошнього світу крізь призму музичного мистецтва, різних видів активної музично-творчої діяльності, опанування практичними вміннями та навичками; здатність до реалізації змістових ліній програми «Музичне мистецтво. 1-4 класи» та важливості їх реалізації на уроках у початковій школі;
- **організаційна** – здатність планувати, організовувати, координувати, контролювати та оцінювати діяльність учнів на уроках музичного мистецтва у початковій школі;
- **діагностична** – вміння застосовувати діагностичні методики з метою визначення рівня розвитку музичних здібностей;

– **рефлексивна** – вміння критично оцінювати свої музичні уміння і навички, аналізувати досягнення та недоліки відповідно до критеріїв музичної діяльності;

– **здоров'язбережувальна** – вміння бережливо ставитися до власного здоров'я і здоров'я учнів; створювати сприятливе здоров'язбережувальне освітньо-естетичне середовище під час уроків музичного мистецтва та музично-виховних заходів;

– **методична** – володіння методами, прийомами, засобами формування основ музичної культури молодших школярів; здатність до вирішення фахових і методичних завдань під час уроків музичного мистецтва, застосування на практиці професійних умінь і навичок формування методичної культури, вирішення педагогічних ситуацій;

– **практично-творча** – здатність застосовувати на уроках творчі завдання, володіння вокально-хоровим виконавством, імпровізацією пісенних мелодій (вокальна, ритмічна, пластична), основами інсценування сюжетних пісень, грою на музичних інструментах; вміння складати плани-конспекти і проводити уроки музичного мистецтва використовуючи сучасні ІКТ та технології розвитку творчої особистості.

Програмні результати навчання:

– знання сучасних методів, прийомів та засобів ознайомлення учнів з музичним мистецтвом, розкриття основних змістовних ліній курсу «Музичне мистецтво (1-4 класи)»;

– знання змісту, форм урочної, позаурочної та позакласної роботи з формування основ музичної культури; вимог до методики організації та проведення уроків та позакласних заходів із музичного мистецтва;

– знання норм і критеріїв оцінювання навчальних досягнень молодших школярів у процесі навчання музичного мистецтва;

– знання теорії і практики художньо-образного мовлення музичного мистецтва; знання видів та жанрів вітчизняної та зарубіжної музики;

– уміння застосовувати різноманітні методи, прийоми та засоби навчання під час ознайомлення молодших школярів із творами музичного мистецтва;

– уміння складати плани-конспекти уроків музичного мистецтва в початковій школі, сценарії свят і тематичних концертів;

– уміння планувати роботу щодо ознайомлення учнів початкової школи з музичними творами впродовж навчального року;

– уміння опрацьовувати науково-методичну, хрестоматійну літературу, музичний репертуар; аналізувати музичні твори для дітей;

– здатність забезпечувати ефективність естетичного виховання студентів засобами музичного мистецтва, формування образного мислення, творчої уяви та музичних здібностей.

Кількість годин, відведених навчальним планом на вивчення дисципліни становить 90 год., 2,5 кредити; ECTS 34 годин аудиторних (10 год. – лекції, 24 год. – семінарські заняття), 51 год. – самостійна робота.

Вивчення студентої навчальної дисципліни «Музичне мистецтво з методикою навчання» завершується складанням заліку.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1 СУТНІСТЬ МУЗИЧНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ЇЇ ОСНОВНІ КАТЕГОРІЇ

Лекція 1. Мета і основні завдання музичного виховання в початковій школі (2 год.)

Музичне виховання як важлива складова естетичного виховання особистості дитини. Музична педагогіка. Сфери музичної діяльності.

Основні категорії музичної педагогіки: музичне навчання, музичне виховання, музична освіта.

Основні виміри музичної освіти.

Сучасні тенденції розвитку музичної освіти.

Основні поняття теми: музичне виховання, музична педагогіка, гуманізація, фундаменталізація, гуманітаризація.

Рекомендована література

основна [1, 2, 3, 4, 5,6]

додаткова [2,3,4,5]

Семінарське заняття 1. Тема: Предмет і завдання музичної педагогіки (2 год.)

Лекція 2. Методичні основи музичної педагогіки (2 год.)

Наукові підходи в музичній педагогіці.

Принципи музичної педагогіки: особистісний, діяльнісний, полісуб'єктивний, культурологічний, етнопедагогічний, антропологічний.

Методи дослідження музичної педагогіки: методи вивчення педагогічного досвіду; методи теоретичного дослідження; методи математичної статистики.

Основні поняття теми: наукові підходи, принципи музичної педагогіки, методи дослідження музичної педагогіки.

Рекомендована література

основна [1,2,3,6]

додаткова [1,3,4,5,7]

Семінарське заняття 2. Тема: Система і технології музичного виховання (2 год.)

Змістовий модуль 2 ТЕОРІЯ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ

Лекція 1. Зміст музичного навчання та його складові (2 год.)

Зміст музичного навчання.

Складові музичного навчання: досвід емоційно-морального сприйняття музики, музичні знання, музичні уміння та навички.

Критерії добору музичних творів: високохудожність, цікавість; доступність щодо осягнення змісту та виконання, різноманітність, краса.

Спізвучність музичних творів із життєвим та музичним досвідом молодших школярів.

Рівні розуміння музики молодшими школярами: узагальнені ключові знання; окремі знання про музику (елементи виразності музичної мови – динаміка, темп, ритм тощо; біографічні відомості про композиторів та виконавців; історію створення музичного твору).

Основні поняття теми: зміст музичного навчання, складові музичного навчання, рівні розуміння музики.

Рекомендована література

основна [2,4,5,6]

додаткова [2,3,5,6,7]

Семінарське заняття 1. Тема: Дидактичні принципи цілісного музично-педагогічного процесу (2 год.)

Лекція 2. Планування і педагогічна оцінка результатів музичного виховання (2 год.)

Планування як важлива умова цілеспрямованої організації уроків музичного мистецтва та позакласної роботи. Аналіз програми для загальноосвітніх навчальних закладів 1-4 класи «Музичне мистецтво». Календарне планування уроків музичного мистецтва. Типи та структура уроків музичного мистецтва. Методи, прийоми та засоби формування основ музичної культури на уроках музичного мистецтва.

Основні поняття теми: календарне планування уроків музичного мистецтва, типи уроків музичного мистецтва, структура уроків музичного мистецтва.

Рекомендована література

основна [1,2,4,5]

додаткова [1,2,3,5,6,7]

Семінарське заняття 2. Тема: Методи музичного навчання (2 год.)

Семінарське заняття 3. Тема: Форми організації навчально-виховного процесу на уроках музичного мистецтва(2 год.)

Семінарське заняття 4. Тема: Структура уроку музичного мистецства (2 год.)

Змістовий модуль 3 ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Лекція 1. Види музичної діяльності. (2год.)

Музичне сприймання і методи його розвитку молодших школярів: особливості музичного сприймання учнів, етапи ознайомлення з музичним твором, методи розвитку музичного сприймання. Хоровий спів як основний вид музично-виконавської діяльності учнів: формування співацьких навичок, розвиток внутрішнього слуху. Музична творчість молодших школярів: види творчих завдань, гра на дитячих музичних інструментах, музично-ритмічні рухи.

Основні поняття теми: музичне сприйняття, хоровий спів, співацькі навички, музична творчість молодших школярів.

Рекомендована література

основна [2,3,4,5]

додаткова [1,2,4,5,6,7]

Семінарське заняття 1. Тема: Методика навчання музичного сприймання і методи його розвитку в молодших школярів (2 год.)

Семінарське заняття 2. Тема: Методика навчання хорового співу як основний вид музично-виконавської діяльності дітей (2 год.)

Семінарське заняття 3. Тема: Методика навчання дитячої музичної творчості (2 год.)

Семінарське заняття 4. Тема: Взаємозв'язок видів музичної діяльності та особливості структури уроку музичного мистецтва (2 год.)

Семінарське заняття 5. Тема: Методика навчання музичної грамоти в структурі уроку музичного мистецтва (2 год.)

Семінарське заняття 6. Тема: Особливості проведення уроку музичного мистецтва в початковій школі (2 год.)

Навчально-методична карта дисципліни
«Музичне мистецтво з методикою навчання»

Разом: 90 год., лекції – 10 год., семінарських заняття – 24 год., самостійна робота – 51год..

Модулі	Змістовий модуль 1				Змістовий модуль 2					Змістовий модуль 3							Оцінювання успішності. Підсумкова кількість балів		
Назва модуля	Сутність музичної педагогіки та її основні категорії				Теорія музичної освіти					Шляхи формування музичної освіти учнів молодшого шкільного віку									
Лекції	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17		
Дати																			
Теми лекцій																			Відвідування лекцій. Опрацювання фахових видань. Виконання домашніх завдань.
Теми семінарських занять																			Відвідування практичних занять. Підготовка виступів на практичні заняття. Творча робота.
Самостійна робота	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5		
Види поточного контролю	Модульна контрольна робота 1 (25 б.)				Модульна контрольна робота 2 (25 б.)					Модульна контрольна робота 3 (25 б.)									
Кількість балів за модуль	Відвідування лекцій – 5 б., виконання семінарських завдань – 132 б.; самостійна робота – 85 б.; МКР – 75 б. Разом: 297 б. Особливості проведення уроку музичного мистецтва в початковій школі																Разом : 297 б. Коеф. 2,97		

5. Теми практичних і семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
Змістовий модуль № 1 Сутність музичної педагогіки та її основні категорії		
1	Предмет і завдання музичної педагогіки	2
2	Система і технології музичного виховання	2
Змістовий модуль № 2 Теорія музичної освіти		
1	Дидактичні принципи цілісного музично-педагогічного процесу	2
2	Методи музичного навчання	2
3	Форми організації музично-педагогічного процесу	2
4	Структура процесу музичного навчання	2
Змістовий модуль № 3 Шляхи формування музичної освіти учнів молодшого шкільного віку		
1	Методика навчання музичного сприймання і методи його розвитку в молодших школярів	2
2	Методика навчання хорового співу як основний вид музично-виконавської діяльності дітей	2
3	Методика навчання дитячої музичної творчості	2
4	Взаємозв'язок видів музичної діяльності та особливості структури уроку музичного мистецтва	2
5	Методика навчання музичної грамоти в структурі уроку музичного мистецтва	2
6	Особливості проведення уроку музичного мистецтва в початковій школі	2
Разом		24 год.

6. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	Кількість балів
Змістовий модуль № 1 Сутність музичної педагогіки та її основні категорії			
1	Мета та основні завдання музичного виховання в початковій школі 1. Розробити фрагмент уроку музики з використанням методу контрасту 2. Виписати основні завдання уроків музики за програмою на основі педагогічних концепції Д. Кабалевського та за програмою А. Авдієвського та А. Болгарського	2	5
2	Методичні основи музичної педагогіки 1. Визначити і проаналізувати принципи цілісного музично-педагогічного процесу. 2. Розробити критерії оцінки професійної компетентності музиканта-педагога	2	5
3	Предмет і завдання музичної педагогіка 1. Розкрити зміст і форми організації музично-педагогічного	2	5

	процесу. 2. Охарактеризувати основні категорії музичної педагогіки.		
4	Система і технології музичного виховання 1. Проаналізувати систему музичного виховання З. Кодая, розробити вправи зі співу на основі даної системи. 2. Проаналізувати систему музичного виховання К. Орфа, розробити вправи з музично-ритмічних рухів на основі даної системи.	2	5

Змістовий модуль № 2

Теорія музичної освіти

5	Зміст музичного навчання та його складові 1. Охарактеризувати основні компоненти процесу музичного навчання : цільовий, змістовий, операційний, результативний. 2. Розкрити історичні аспекти розвитку основних форм навчання музики. 3. Обґрунтувати сутність поняття «Урок музики»	2	5
6	Планування і педагогічна оцінка результатів музичного виховання 1. Проаналізувати методичні основи планування уроку музики 2. Розробити сценарій уроку музики, виховного заходу.	2	5
7	Дидактичні принципи цілісного музично-педагогічного процесу 1. Зробити огляд науково-методичної літератури з питань використання дидактичних принципів у системі музичного навчання.	2	5
8	Методи музичного навчання 1. Дати характеристику функціям методів музичного навчання	2	5
9	Форми роганізації музично-педагогічного процесу 1. Розробити план-конспек уроку музики (за вибором) 2. Розробити сценарій виховного заходу з музики (за вибором)	5	5
10	Структура процесу музичного навчання 1. Охарактеризувати складові процесу музичного навчання 2. Проаналізувати підходи до організації засвоєння музичних знань, умінь і навичок.	5	5

Змістовий модуль № 3

Шляхи формування музичної освіти учнів молодшого шкільного віку

11	Шляхи гуманізації та гуманітаризації навчально-виховного процесу на уроках музики в початкових класах 1. Підготувати повідомлення про педагогічне значення українського дитячого фольклору. 2. Підготувати план-конспек уроку музики з використанням українського фольклору	2	5
12	Методика навчання музичного сприймання і методи його розвитку в молодших школярів	3	5

	<p>1. Проаналізувати методи розвитку музичного сприймання в процесі слухання і аналізу музичного твору.</p> <p>2. Розробити фрагмент уроку музики з використанням творів образотворчого мистецтва, літератури.</p> <p>3. Розробити фрагмент уроку музики з використанням творчих завдань.</p>		
13	<p>Методика навчання хоровому співу як основний вид музично-виконавської діяльності учнів</p> <p>1. Дібрати вправи для формування співацьких навичок.</p> <p>2. Розробити завдання для розучування пісні на підготовчому етапі.</p> <p>3. Підготувати інсценізацію пісні, підібрати відповідні змісту музично-ритмічні рухи.</p> <p>4. Підготувати і розучити пісню використовуючи різні методи і прийоми.</p>	4	5
14	<p>Методика розвитку дитячої музичної творчості</p> <p>1. Розробити план-конспек уроку з використанням творчих завдань:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ритмічна імпровізація; - мелодична імпровізація; - комплексна імпровізація; -живописно-літературна імпровізація; - пластична імпровізація. 	4	5
15	<p>Взаємозв'язок видів музичної діяльності та інші особливості структури уроку</p> <p>1. Проаналузувати напрями взаємозв'язку компонентів уроку.</p> <p>2. Розробити фрагмент уроку музики у взаємозв'язку хорового співу і слухання музичного твору.</p> <p>3. Розробити фрагмент уроку музики у взаємозв'язку слухання музичного твору з літературно-творчими здібностями учнів.</p> <p>4. Розробити урок музики з урахуванням методичної структури з дидактичною.</p>	4	5
16	<p>Методика навчання музичної грамоти в структурі уроку</p> <p>1. Розробити вправи на основі музичного твору для ознайомлення учнів з тривалостями звуків.</p> <p>2. Розробити вправи на основі музично-ритмічних рухів для ознайомлення учнів з формою музичного твору.</p>	4	5
17	<p>Методика складання методичних рекомендацій до сценарію уроку</p> <p>1. Розробити сценарій уроків музики в 1-4 класах.</p>	4	5
Разом		51 год.	85 б.

Рейтинговий показник успішності

Оцінка ECTS	Оцінка за шкалою університету	Значення оцінки
A	90 – 100 балів	Відмінно – відмінний рівень знань (умінь) в межах обов'язкового матеріалу з, можливими, незначними недоліками
B	82 – 89 балів	Дуже добре – достатньо високий рівень знань (умінь) в межах обов'язкового матеріалу без суттєвих (грубих) помилок
C	75 – 81 балів	Добре – в цілому добрий рівень знань (умінь) з незначною кількістю помилок
D	69 – 74 балів	Задовільно – посередній рівень знань (умінь) із значною кількістю недоліків, достатній для подальшого навчання або професійної діяльності
E	60 – 68 балів	Достатньо – мінімально можливий допустимий рівень знань (умінь)
FX	35 – 59 балів	Незадовільно з можливістю повторного складання – незадовільний рівень знань, з можливістю повторного перескладання за умови належного самостійного доопрацювання
F	1 – 34 балів	Незадовільно з обов'язковим повторним вивченням курсу – досить низький рівень знань (умінь), що вимагає повторного вивчення дисципліни

10. Методичне забезпечення навчальної дисципліни

- опорні конспекти лекцій
- навчальні посібники
- робоча навчальна програма
- збірка тестових і контрольних завдань для тематичного (модульного) оцінювання навчальних досягнень студентів
- засоби підсумкового контролю (комп'ютерна програма тестування, комплект друкованих завдань для підсумкового контролю)
- завдання для ректорського контролю знань студентів з навчальної дисципліни «Музичне мистецтво з методикою навчання»

11. Рекомендована література

Основна

1. Арчажникова Л.Г. Методика музыкального воспитания: уч. пособ. Ч. 1 / Л.Г. Арчажникова. – М. : изл-во МГЗП И, 1990. – 50 с.
2. Крюкова В.В. Музыкальная педагогика / В. В. Крюкова. – Р-н-Д. : Феникс, 2002. – 288 с.
3. Настольная книга школьного учителя-музыканта. – М. : ВЛАДОС, 2000. – 336 с.
4. Олексюк О.М. Формування духовного потенціалу студентської молоді / О.М. Олексюк. – К. : КДІКК – 2002. – 253 с.
5. Олексюк О.М., Ткач М.М. Педагогіка духовного потенціалу особистості: сфера музичного мистецтва: навч. посіб. / О.М. Олексюк, М.М. Ткач. – К. : Знання України, 2004. – 264 с.
6. Олексюк О.М. Музична педагогіка: навч. посіб. / О.М. Олексюк. – К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. – 248 с.

Додаткова

1. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою «Музичне мистецтво» 1–4 кл. / Л.О. Хлєбникова, Л.О. Дорогань, І.М. Івахно. – К. : Видавничий дім «Освіта», 2013. – С. 212 – 244
2. Психология музыкальной деятельности: теория и практика: уч. пособ. для студ. муз. фак. высш. пед. учеб. заведений / Д.К. Кирнарская, Н.И. Киященко, К.В. Тарасова и др.; под ред. Г.М. Цыпина. – М. : Академия, 2003. – 368 с.
3. Феномен школы в музично-выполнавчому мистецтві // Тези Міжнародної конференції. – К., 2005.
4. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
5. Дмитриева Л.Г. Методика музыкального воспитания в школе: уч. для студ. сред. пед. учеб. заведений / Л.Г. Дмитриева, Н.М.Черноиваненко. – 3-е изд., стереотип. – М. : Академия, 2000. – 240 с.
6. Крюкова В.В. Музыкальная педагогика / В. В. Крюкова. – Р-н-Д. : Феникс, 2002. – 288 с.
7. Музыкальное образование в школе: уч. пособ. для студ. муз. фак. и отд. высш. и сред. учеб. заведений / Л.В. Школьяр, В.А. Школьяр, Е.Д. Критская и др.; под ред. Л.В. Школьяр. – М. : Академия, 2001. – 232 с.